

Højskoletanker

Foredrag på Lønne Højskole 29. okt. 2006

Af Karsten Thorborg

Præsentationstekst:

Højskolen er begyndelsernes skole. Det er en skoleform der blev til i romantikkens tid med dens frisættende menneskesyn. For så vidt en anakronistisk størrelse i nutidens gennemrationaliserede stræbersamfund. Christen Kold blev en gang spurgt om hvad han ville de unge mennesker. Han pegede på en bondeknøs' lommeur og sagde: "Det er det jeg vil. Jeg vil trække jer op, men sådan at I aldrig går i stå". Er det et håbløst forældet eller evigt gyldigt skoleformål? Og hvordan har højskolen forholdt sig til det under skiftende historiske vilkår?

Sang: 463 "Et jævnt og muntert virksomt liv på jord"

Præludium

Vi har på Bornholms Højskole haft mange østeuropæiske elever. Skolerne dér minder om den jeg som skoledreng oplevede i 50ernes Danmark. Vi sagde "De" til læreren og rejste os, når han/hun kom ind i klassen osv. Mødet med højskolens frie former var derfor en fuldstændig overrumplende oplevelse for dem.

Hør hvad en polsk elev har skrevet (jeg har oversat det fra engelsk):

"Jeg synes, det er godt ikke at give karakterer og have eksamener i denne skoleform. Måske ville det ikke virke i 5 år, men det er dejligt at være her i 5 måneder og lære og nyde det at lære uden at skulle tænke på karakterer og eksamener. Måske kan alt det, jeg lærer her ikke bruges til en eksamen, men det er til gengæld meget vigtigt for mig som person. Og jeg er sikker på, at jeg ikke har spildt min tid her. Jeg er ligeglad med karakterer og eksamener, fordi jeg her har fået noget, som jeg ikke kan miste, og det er vigtigere for mig. Jeg har fået erfaringer, ikke karakterer. Jeg ved fra min polske skole, at jeg kan få gode karakterer uden at blive klogere, så karakterer betyder ikke noget."

Der er tre ting at lægge mærke til:

- 1) Han har for det første forstået Grundtvigs idé med sin skoleform: at lære for livet.
- 2) Og han er sikker på ikke at have spildt sin tid ved at bruge 5 kostbare ungdomsmåneder på en sådan ikke-meritgivende skole.
- 3) Men han er også klar over, at sådan et højskoleophold kun er en begyndelse og igangsætter.

Hermed er det væsentlige egentlig sagt, og I kan sådan set godt lukke ørerne for resten. Men lad mig alligevel gå tilbage til udgangspunktet, nemlig Grundtvig og hans skoletanker.

I

I 1983 fejrede Danmark Grundtvigs 200 års fødselsdag. Det kom der et væld af bøger og indlæg ud af. Det er bemærkelsesværdigt, at samtlige aviser og politiske retninger kunne samles om at hylde ham. Det skyldes, at han var *en før-politisk reformator og folkevækker* fra en tid, hvor den brede danske befolkning endnu udgjordes af bondealmuen indenfor et hierarkisk opdelt stændersamfund.

Holberg - oplyst enevælde - stænderforsamlinger - Grundtvigs højskoleskrifter – liberalisme - grundlov - grundtvigsk *folkelighed* - oplysning - parlamentarisk demokrati - folkestyre - velfærdsstat - *globalisering* - marked - konkurrence - videnssamfund - erhvervskompetence - oplevelseskultur - kulturerhverv.

Det er stikord der løber mig munden, når jeg i et langt perspektiv overskuer det spænd af år der er forløbet siden midten af 1700-tallet, da Danmark begyndte sin moderniseringsproces.

Højskolen har sin rod i den grundtvigske folkelighed som er baseret på folkelig oplysning og demokratisk ligestilling. Men i nutiden er *den grundtvigsk-danske oplysningstradition* under pres. Vi i de ældre generationer mærker det vist alle: *Forsamlingsdanmark* er ved at forsvinde.

- 1) Den statslige uddannelsestænkning fokuserer på uddannelse og erhvervskompetence.
- 2) På markedet handler det om konkurrence, jobs og oplevelser.
- 3) Der er sket et skifte fra oplysning til marked.

Det er ikke en udvikling efter mit hoved, men sådan er det.

Mit emne for disse højskoletanker er Højskolen under forvandling.

II Grundtvig

Grundtvig var en mangfoldig herre.

- 1) Han var en tænker og digter der bredte sig over mange genrer og virkefelter.
- 2) Og desuden udviklede han sig livslangt gennem dybe eksistentielle kriser og i stadigt samspil med sin samtid.
- 3) Det gav ham gentagende gange nye overgribende indsigter i livets og historiens

gang: 1810, 1825 og 1832 var sådanne mærkeår.

4) Og som den dialektiker han var, kom han hele kredsen rundt.

Havde han sagt *nutid* måtte han også sige *fortid og fremtid* og så fremdeles: jord - himmel, ung - gammel, mand - kvinde, læg - lærd, hånd - ånd, tale - skrift, liv - død.

Man har beregnet, at hans efterladte skrifter ville fylde 300 svære bind hvis de skulle trykkes – det er lige så meget som Luthers. Nogen *systematisk tænker* var han imidlertid ikke, snarere en visionær drømmer.

Det er derfor ikke nemt at være *Grundtvigforsker*, og man kan spørge sig, om der overhovedet kan findes et grundsynspunkt at forstå Grundtvigs tænkning ud fra? Selv havde han imidlertid et bud: bag hele hans virksomhed lå hans opdagelse af *det levende ords* fundamentale betydning som åndelig kraft i al kultur.

Og det er nok ikke noget dårligt bud.

For Grundtvig var studiet af historien at forstå som *livstydning*. Han var inspireret af en *middelalderlig historiefilosofi* der af historiens gang mente det muligt at udlede Guds plan med menneskene fra tidernes morgen i Paradis til den kommende dommedag og med Jesu fødsel i centrum. Allerede i Grundtvigs egen tid var den tanke imidlertid for længst opgivet og også i dag er det sort tale.

Så er det for mig mere livsnært at forsøge at forstå Grundtvig psykologisk. At mærke hvordan hans livslange kamp mod dødhed og dødbideri bundede i *kriseoplevelser* af angst og forladthed. De oplevelser rører nerven i hans digte og voldsomheden i hans forelæsnelser og opgør. Hans karaktertype er blevet sammenlignet med *Det gl. Testaments profeter*.

Og hans mangel på psykologisk indføling der til tider kunne vise næsten autistiske karaktertræk.

Maniodepressive stemningsudslag havde han i perioder også.

Da han 1825 skrev Kirkens Genmæle og deri formulerede sit historisk-kirkelige syn mod tidens rationalistiske teologi, skete det i én opstemt raptus. Jeg ser for mig hvordan hans kone, Lise, skiftede isvand under fødderne på ham, så han kunne holde sig frisk. Postyret var enormt, da bogen udkom.

Den

- 1) delte de troende i to lejre,
- 2) handelen på Børsen gik nærmest i stå, og
- 3) han blev idømt censur.

Omvendt kunne han i perioder være uvirksom og depressiv.

Jo, han vidste hvad han skrev om, da han ved sine sønners konfirmation ønskede dem: *"et jævnt og muntert, virksomt liv på jord"*

Men jeg er ikke grundtvigforsker.

Som praktisk skolemand har jeg været tilfreds med at stå i en levende grundtvigsk skoletradition. Jeg kan kunnet forholde mig til Grundtvig som det sjæleligt og åndeligt bevægede menneske han var. Og jeg har frit kunne vælge de momenter i traditionen som jeg følte var livgivende for den nutidige skolevirksomhed som i 22 år var *min livsverden*.

Men hvilke momenter er så det?

Det er slet ikke så let at beskrive sin livsverden. Den er som luften man indånder: usynlig og selvfølgelig.

Det er først i mødet med anderledesheden, at den tegner sig tydeligt for en.

"I oser af højskole", fik jeg engang at vide af en ny lærer. Det var venligt ment, men ret ubestemt.

For hvad er en folkehøjskole?

Ja grundlæggende er det en frivillig kostskole for voksne der lever og undervises sammen i en forholdsvis kort periode med det underliggende formål, at de skal have frihed til at udvikle sig menneskeligt og socialt.

Frivillighed, almindelse og personlig udvikling er nøgleord.

Da jeg engang forklarede en af vore baltiske gæster det, lød spørgsmålet prompte:

"Hvad glæde har staten af det?" Bom, der stødte jeg ind i fremmedheden. Som om almindelse og personlig udvikling ikke skulle være *indlysende værdier* i sig selv.

Et andet eksempel: Vi havde fået en ny skolebrochure, og i den anledning havde vi besøg fra vores reklamefirma. Hele medarbejderstaben var samlet. *"Hvad bliver sne til når den smelter?"* blev vi spurgt. Vi skulle skrive svaret ned på en lap papir.

Det kom der mange svar ud af. Det var begyndt at tøj, så jeg skrev *"erantis"*.

Kun ganske få skrev *"vand"*. *"Jeg kan se jeg er i en kreativ forsamling"*, sagde konsulentten. *"Da jeg stillede det samme spørgsmål på Handelsskolen, skrev næsten alle vand."* - Jeg synes, det var en sjov måde at vise højskolens nødvendighed på.

For at indkredse hvad en højskole er, må man gå til Grundtvig og traditionen.

Men jeg må sige det som det er: Jeg synes ikke det har været nemt **at drive højskole** i de senere år med

- 1) små ungdomsårgange og fuld beskæftigelse
- 2) politisk nedvurdering og stadige nedskæringer

3) ustandselige lov- og forskriftsændringer.

Vi står i et vandskel, og jeg er spændt på hvad det skal blive til med den højskole jeg kender og holder af.

III Folkelig oplysning

Det var et held for Danmark, at vi i overgangen fra *det gamle regulerede standssamfund* til *det liberale markedssamfund* havde en tænker som Grundtvig.

Der var brug for en sådan profetisk overgangsskikkelse der som han havde rod i almuekulturen og samtidig var åben for det nye i tiden. Hverken konservativ eller kras liberalist. I politikken og i omgangen mellem mennesker fordrede han ”billighed”.

Han gav bønderne en ny ideologisk ramme for

- 1) deres religiøse,
- 2) deres folkeligt-nationale og
- 3) deres økonomiske tilværelsesforståelse som selvstændige gårdmænd.

Hvad han skrev var måske knudret og uforståeligt, men

- 1) der var folk der tog hans syner op og førte dem ind i kirken, i de nyoprettede højskoler og i det politiske liv.
- 2) Hans sange og salmer blev med årene folkeeje.
- 3) På højskolerne lærte de unge, at de med deres daglige arbejde ikke blot skaffede sig mad på bordet, de gjorde også Danmark rigere.

Der var *vækkelse* i det og *remtræk* (Bukhdal) til det praktiske hverdagsliv efter skoleopholdet.

Der fortælles om en gammel gårdmand. Han havde været den fremmeste i sit sogn og fyldte nu 80. I den anledning blev han interviewet af en ung journalist til det lokale blad. Hvordan han var nået så vidt?

”Det skal jeg sige dig min unge ven. Da jeg var ung hørte jeg på Askov Ludvig Schrøder fortælle den nordiske mytologi.” Sådan!

Selvfølger har han også lært om markmåling og om hestes fnat, og kammeratskabet har sikkert haft sin store egenbetydning. Men det var *foredragets frisættende kraft*, han fremdrog i interviewet. Der var løft i det.

I den ældre grundtvigske højskoletradition var fortællingen af *den nordiske mytologi* et billedsprog som lærte de unge hvor de kom fra, og hvad der forventedes af dem i livet.

Det hørte til Grundtvigs folkeligt-romantiske tankegods, at *oldtiden/barndommen* var fantasiens tid, *middelalderen/ungdommen* følelsernes, og *nutiden/voksenalderen* forstandens tid. Og det hører med, at en kultur eller et menneske aldrig får større vingeang end de har haft *fantasi og følelse* til i barndom og ungdom.

Den grundtvigske højskole sejrede, fordi den ved sin historisk-poetiske tale frisatte og udviklede netop de dimensioner i de unges tilværelse.

På Bornholms Højskole er gymnastiksalen formet som et asernes *Valhal*, og skolen er oprindelig bygget i form af en *Torshammer*. Torshammeren var Grundtvigs symbol på verdslig åndskraft.

Verdslig åndskraft. Grundtvig var en dybt religiøs personlighed og ophav til den kirkelige grundtvigianisme.

Hvorfor så ”verdslig”?

Jo, i sin ungdom var han poetisk besat af den nordiske mytologi. Han ikke blot digtede om Odin der red over himlen på sin ottebenede hest, Sleipnir. Han *var* Odin. Skellet mellem asatro og kristentro fortonede sig for ham i profetisk vidsyn.

Da han 1810 holdt sin afsluttende prøveprædiken beskyldte han kirken for at have glemte Guds ord. Det var stærke ord. Og da han oven i købet lod dem trykke, indbragte det ham en irettesættelse. Men han var højt oppe og ville - så ung han var - som en ny Luther reformere den danske kirke.

Netop da fik han brev hjemmefra, om han ville komme tilbage og hjælpe sin gamle far der var præst i landsbyen Udby ved Vordingborg. Det passede ikke den unge himmelstormer. Først svarede han nej. Han havde en større opgave i livet.

Men så slog det ned i ham hvad Jesus ville have gjort i hans sted. Og han blev ramt af en af sit livs psykiske kriser.

Enden blev, at han kom hjem og hjalp sin far. - ”*Dejlig er den himmelblå*” er skrevet i barndomshjemmet under krisen.

Han blev en nidkær præst og afsvor sin kærlighed til den hedenske mytologi.

Men i længden kunne han ikke fortrænge denne poetiske og visionære side af sig selv.

De to lidenskaber kæmpede i hans sind, indtil han fandt en løsning:

Mytologien repræsenterer jordelivet. *Kirken* forkynder kristendommen.

Og som kirken havde vundet indpas i Norden ved at omtolke den hedenske religions 1) steder,

2) højtider og
 3) forestillinger,
 sådan forudsætter kristenlivet *en moden menneskelig udvikling*.

Uden jordisk kærlighedserfaring kan et menneske f.eks. ikke forstå Guds kærlighed, ræsonnerede han:

"Havde vi ikke menneskelighed i os selv, da kunde vi åbenbar aldrig lære den at kende og elske den hos andre."

Af denne bodeling mellem hedensk mytologi og kristendom modnedes med årene hans tanke om en voksenskole for jordelivet.

"Menneske først og kristen så".

En højskole.

Det skulle være en skole for alle, uanset om de var *kristne, jøder eller ateister*.

For de var alle borgere i den danske stat.

Og de havde alle brug for menneskelig og folkelig udvikling.

Og for resten også for *politisk selvtillid og øvelse* i en tid hvor liberale og konservative kæmpede om at vinde den store bondealmues gunst.

Lad dette være et eksempel på Grundtvigs konfliktfyldte sinds udviklingsveje. Hans tanker udviklede sig af personlige problemstillinger og antog stadig nye dimensioner.

Det er også værd at mærke sig hvordan hans *historiefilosofi*, så antikveret den end var, imødekom et elementært behov for at få og give retning i livet.

- Jf. de *eksistentielle spørgsmål*: Hvem er vi, hvor kommer vi fra, og hvor skal vi hen?

I 1838 blev han i anledning af *stavnsbåndsjubilæet* opfordret til at holde en forelæsningsrække på universitetet om verdenshistorien i hans egen levetid fra 1783, dvs. fra tiden omkring den store franske revolution.

"Mands Minde" kaldte han foredragene, - for *foredrag* var det.

Dvs. en personlig stillingtagen til emner af almen interesse.

Dette var en kulturel nyskabelse i tiden.

Tilhørerskaren voksede som foredragene skred frem, og da han fortalte om *Englandskrigene* herhjemme foreslog en student, at forsamlingen skulle synge hans sang om søhelten Willemoes' død i slaget ved Sjællands Odde 1808: "*Kommer hid I Piger smaa*".

Det blev herefter en fast regel, at man tog en sang eller flere.

Sådan opstod *forsamlingsdanmarks tradition* med det folkelige foredrag.

De fleste – i hvert fald i min generation - kender denne folkelige foredragsform.

På højskolen er den en selvfølge:

Velkomst til foredragsholderen, dernæst en sang eller to, så følger foredraget, tak for det, og samværet afsluttes med kaffe, sange og spørgsmål.

Formen blev bragt ud over landet.

Og allerede Grundtvig inddrog også kvinderne som tilhørere.

Det startede med en foredragsrække om historiske emner for prinsesse Caroline Amalie og en kreds af damer året efter.

Og på *en tegning fra 1843* ses han tale for en blandet forsamling af begge køn.

Også det var nyt.

”*Folkelig oplysning*” kaldes denne tradition med foredrag på højskoler og i forsamlingshuse med rod i det grundtvigske landbovenstre.

Senere kom byernes *socialdemokratisk* prægede ”folkeoplysning” til.

Striden mellem disse to oplysningstraditioner har i nutiden fremkaldt *en hidsig debat* om hvad ordlyden af højskolelovens formålsparagraf bør være:

Skal højskolerne drive ”*folkelig oplysning*” eller ”*folkeoplysning*”?

Det blev det grundtvigske oplysningsbegreb der sejrede.

– I hvert fald på papiret. Men hvad er forskellen?

Folkeoplysning hører hjemme i *den rationalistiske tradition* fra den franske revolution. Det er en *nedslivningsmodel*, hvor de lærde underviser lærere, som senere underviser børn og unge.

Det er *kompetencegivende undervisning* der skal ruste de unge til fremtidens konkurrence om studiepladser og jobs.

Eller som på *folkeuniversitetet* hvor universitetslærere holder alment faglige foredrag for lægfolk.

Grundtvigs folkelige oplysningsbegreb er anderledes hjemmegjort og hører romantikken til.

Folke-lighed, - der er en idé om ligeværdighed i det, men ikke ensartethed.

Den tager sit udgangspunkt i *de nære livssammenhænge* vi vokser op i, og forstår voksenundervisning som *et møde* mellem mennesker med hver deres baggrund og erfaringer.

Derfor skulle hans højskole være *for voksne*.

Og derfor forstod han undervisning som en *erfaringsudveksling* mellem lærere og elever.

Nære livssammenhænge og erfaringsudveksling. Det er nøgleord i Grundtvigs pædagogik.

Som højskolelærer på Uldum var jeg engang med elever i *Vejle Ådal*.

Her talte vi med den lokale naturvejleder, og han fortalte om sin undervisning af børnene fra de omliggende skoler:

”Jeg tager dem ned til åen og viser dem hvor fint naturen er afstemt med flora og fauna. Så kan de bagefter blive vrede, når vi ødelægger den med vores forurening.”

Det er et godt grundtvigsk princip om at lære at elske det nære.

Modsat nogle *rodløse unge* jeg i tidens løb har mødt på højskolen.

De har været forblindede af had til diverse mere eller mindre anonyme autoriteter.

Kun når adrenalinet susede, følte de, at de levede.

For dem var kampen en livsform, - selv om de selvfølgelig hævdede at kæmpe mod undertrykkelse og alskens uretfærdighed.

Erfaringsudveksling handler om mødet mellem voksne med hver deres baggrund.

Grundtvig talte om undervisning som en fri, levende og naturlig vekselvirkning:

1) *Fri* for ydre autoriteters tvang i form af bl.a. pensa og prøver.

2) *Levende* i modsætning til terperi og udenadslære.

3) *Naturlig* ved ikke at ville påtvinge unge mennesker

a) en klassisk dannelse eller

b) en senere alders viden og adfærd.

De unge skulle ikke laves om, og først skulle de opleve - så kunne man bagefter tale om det oplevede. Oplevelsen kunne være en begivenhed, f.eks. en historisk-poetisk fortælling fra den nordiske mytologi eller en fælles udflugt.

Mine børn har som nævnt gået på en grundtvigsk friskole med vægt på sang og fortælling, og når de kom hjem fra skole, skulle vi høre de spændende historier om Odysseus eller om ”ridderen, der vendte hjem fra den blodrøde vej”.

Fortællingerne spændte deres fantasi og vakte sansen for litteratur og menneskeligt drama.

I dag taler vi om en indirekte undervisningsmetode. Jeg tænker mig, at Grundtvig har haft Jesu lignelser i tankerne. Når Jesus blev spurgt til råds svarede han med en fortælling. Den kunne hans disciple så selv tænke videre over.

Det er en pædagogik som stiller eleverne frit. De kan tage hvad de hver især kan bruge. Og de kan tale om det oplevede med hinanden eller læreren og opdage nye dimensioner. Akkurat som når vi er sammen om at se en *film* og bagefter taler om den. Som undervisningsform viser den tillid til elevernes egen vilje til:

selvlæring og selvudvikling. Den appellerer til elastikken i dem. Og de mærker, at de bliver taget alvorligt.

Princippet i den er associativ.

- Til forskel fra den akademisk *diskursive* undervisningsform der på mandlig karrierevis fører de studerende fra et punkt til det næste.

Man kan også sige, at højskolen er grundlagt på et kvindeligt undervisningsprincip hvor man lægger til vogns sammen.

Der er da også flere kvinder end mænd der søger højskolen nu om dage.

Forhåbentlig oplever eleverne

1) at *graden af frihed* ikke blot handler om at kunne vælge og gøre nogenlunde hvad man gerne vil.

Ægte frihed er også, at turde være den man er indenfor et fællesskab af ligestillede.

2) Og de oplever, at ægte fællesskab er andet og mere end et tålsomt samvær.

Det kræver også et engagement i fælleslivet og et ansvar for hinanden.

Kostskoleformen med dens blanding af undervisning, praktisk arbejde og fritid giver en glimrende ramme for sådanne erfaringer.

Og med nutidens små og ofte brudte familier er der akut brug for dem.

Jeg har talt om Grundtvigs vægt på

samtale,

mytefortælling

og foredrag.

Fælles for dem er det, at de benytter det mundtlige ord, der – i hvert fald før radioens og telefonens tid - krævede personligt nærvær.

Grundtvig talte om *det levende ord* på modersmålet som erfaringernes og følelsernes sprog.

At udvikle og nuancere dette sprog er en opgave for enhver almen skole og ikke mindst for højskolen.

Der kan være mange grunde til at unge mennesker tager på højskole.

Måske vil de lære et bestemt fag, på Bornholms Højskole kan det f.eks. være *keramik*.

Men som højskolelærer har man altid en bagvedliggende dagsorden:

Der skal være almindelse og personlig udvikling i det.

Det er størrelser der omfatter udvikling af den enkeltes og gruppens:

- 1) modtagelighed
- 2) fantasi og kreativitet
- 3) viden og dømmekraft samt
- 4) ansvarlighed
- 5) og - jeg tør næsten ikke sige det - kærlighed

Kort sagt: højskoleopholdet skal bidrage til at *uddybe elevernes fulde menneskelighed*.

Selv om der måtte være elever på keramiklinjen, der aldrig kommer til at sidde ved en drejeskive efter deres højskoleophold, så har de forhåbentlig lært noget af:

- 1) håndværkets krav om *vedholdenhed* trods skuffelser,
- 2) de har udviklet deres *form- og farvesans*,
- 3) de har skullet *tage vare* på hinandens produkter under brændingen,
- 4) og de er blevet bedre til *at formulere* deres ideer om formgivning - design hedder det i dag.
- 5) Selvfølgelig har de også lært af *samlivet* med kammerater i forskellige aldre og fra mange lande. Og de har modtaget stærke indtryk af lærerens personlighed og holdning til sit håndværk.
- 6) Og så har de sikkert erfaret, at *frihed er krævende*: Der er en direkte sammenhæng mellem det de yder, og det de får ud af deres højskoleophold.

IV En fri grundtvigsk skoleform

Det var ikke bare et held for Danmark, at vi havde en Grundtvig på netop det tidspunkt i Danmarkshistorien hvor bondestanden stod overfor at skulle gøre sig selvstændigt gældende. Men det var også et held for Grundtvig, at en flok unge idealistiske seminarister og teologer gav denne ensomme og sære drømmer en platform ved at tage hans tanker om bl.a. en dansk højskole op. Selv var han alt for kantet og upraktisk – jeg havde nær sagt upædagogisk.

Der skulle en *Christian Flor*, en *Christen Kold*, en *Ludvig Schrøder* og mange flere til. Og så skulle situationen være moden:

- 1) de gudelige forsamlinger,
- 2) en liberal bondebevægelse og
- 3) et tilspidset folkeligt-nationalt spørgsmål som det i Sønderjylland.

I 1844 åbnede verdens første folkehøjskole i Rødding.

Den skulle bevidstgøre den dansktalende bondealmue i Sønderjylland om dens danskhed overfor de højere stænders tyskhed. Det aktualiserede forskellen mellem akademisk-borgerlig *nationalisme* med historiske krav om Danmark til Ejderen og *national folkelighed* med ideen om en sindelagsgrænse. - At de i kampens hede kunne

glide sammen i antityskhed er en anden sag. Men tænk at skulle tage bønderes sprog og sindelag alvorligt. De gjorde det jo ikke engang selv.

Få måneder senere holdt Grundtvig en folkeligt national tale på Skamlingsbanken ved grænsen til Sønderjylland for en 10.000-tallig skare. Endnu på skibet hjem talte han på dækket. Han kunne slet ikke stoppe.

Den ensomme og nu 67 årige mand var blevet en national førerskikkelse. Og efter 1860 blev han en autoritet for den demokratiske bondebevægelse der krævede

- 1) parlamentarisme,
- 2) frihed i kirke og skole og
- 3) en nationalstat i et folkeslagenes Europa.

På Constantin Hansens nationalhistoriske maleri af den grundlovgivende rigsforsamlings åbning 1848 er Grundtvig anbragt - underlig uvirkeligt - midt i forsamlingen, præcis i forsvindingspunktet. Kunstneren har hermed villet vise hans betydning, ikke som forhandler, men som *bagvedliggende åndelig kraft*.

Danmark led sit nederlag i 1864 og tabte Sønderjylland. Men økonomisk og folkeligt gik det frem. *Landbruget* eksporterede med stigende priser til storbyerne i England og Tyskland, mens *industrivarerne* som vi importerede blev billigere. Det gjorde Danmark til en velstående kreditnation.

Og vi var - hvad der er fuldstændig enestående - det land i Europa hvor landbruget var den økonomiske nøglesektor i moderniseringsfasen. Det kom i første række *godsejerne* til gode, men *bønderne* som havde købt deres fæstegårde til selveje var også med.

Og da de økonomiske konjunkturer slog om først i 1870erne, formåede de ved egen kraft at slutte sig sammen i *andelsforeninger* og at omstille deres produktion fra kornavl til salg af forarbejdede *animalske produkter* på verdensmarkedet.

Samtidig med at bønderne oprettede disse demokratiske produktionsforeninger organiserede de sig med egne

- 1) sparekasser og forsikringsselskaber
- 2) egen presse og egne politiske foreninger og
- 3) egne skoler – de frie skoler.

Det var en grundtvigsk farvet kulturrevolution der brød med det gamle samfunds standshierarki.

Kampen for politisk demokrati delte folket og lammede folketingets lovgivningsarbejde. Vi taler om *forfatningskampen* eller *provisorietiden*. Men den økonomiske og folkelige fremgang fortsatte.

For den der bladrer i venstreaviserne fra provisorietiden efter den første ophidselse i 1885, er det slående hvordan fokus skifter fra rigsdagsreferater til økonomiske beretninger om andelsforeninger og nye centrifuger. Hvis man sætter en rød prik for hver andelsforening der blev oprettet i de år, så fik Danmark mæslinger. Almuen var blevet til et folk.

Med systemskiftet 1901 fik Danmark omsider sin første *venstreregering*. Da var Grundtvig for længst død. Han døde i 1872 - før den politiske magtkamp for alvor satte ind. Men det venstre der nu blev regeringsbærende var præget af hans frihedstanker på lighedens grund.

Højskolerne lå spredt ud over landet, og de havde en høj autoritet i samfundet. Karle om vinteren og piger om sommeren. Og når skolerne lå stille i høsten, drog højskoleforstanderne landet rundt og holdt folkelige foredrag. Nogle af dem blev også politikere og ministre.

Genforeningen 1920 satte kronen på værket. De dansksindede sønderjyder havde modstået tysk pres og overherredømme siden 1864, og de stemte Nordslesvig tilbage til Danmark. Dermed var højskolernes to mærkesager vundet:

- 1) det politiske demokrati og
- 2) den folkeligt nationale enhed.

Det var *højskolebevægelsens kulmination*.

Men på det tidspunkt var Danmark for længst *på vej bort* fra at være et overvejende landbrugsland. Byerne voksede med industrialiseringen. En lang tid kunne højskolerne fungere som trædetrin for de mange unge fra landbruget som søgte ind til byerne. Og imens oprettede arbejdere og husmænd deres egne højskoler.

Som landbrugskulturens skoleform måtte højskolerne imidlertid tabe i tilslutning og autoritet, når landbruget gik tilbage i befolkningsandel og samfundsmæssig betydning. Og med dem Grundtvig.

For byernes arbejdere og kulturradikale var grundtvigianismen bondsk. Og den var desuden knyttet til partiet venstre som havde udviklet sig fra at være et *demokratisk græsrodsparti* til et *økonomisk liberalt gårdmandsparti* med arbejdsgiverinteresser til højre for midten i det politiske spektrum.

Spørgsmålet om forskellen mellem *liberal individualisme* og *folkeligt fællesskab* med ansvar for de svage var blevet akut.

Det blev den tyske besættelse, der gav Grundtvig en renæssance som folkelig og national skikkelse. Den unge teologiske professor, Hal Koch, holdt i efteråret 1940 en række forelæsninger på Københavns Universitet om Grundtvig. De blev hørt af mange og fik stor opmærksomhed, fordi han i sin fortælling om Grundtvig formåede at klargøre en række danske *demokratiske kerneværdier*. Han talte *Grundtvig ind i hovedstaden* og oversatte hans tanker til moderne dansk på et tidspunkt hvor behovet for national identitet var akut.

Efter krigen oprettede Koch selv en højskole udenfor København, Krogerup. Den skulle være et politisk diskussionsforum og et værn for demokratiet.

Det var et *spændende eksperiment*.

Men det viste hvor stor afstanden mellem land- og bykulturen endnu var. For landbefolkningen og for de gamle højskoler ude i landet var det en værre københavnerskole. Hvem turde sende sine unge dertil?

På *de traditionelle skoler* herskede endnu den gamle patriarkalske orden med

- 1) passende adskillelse mellem kønnene,
- 2) faste sengetider og
- 3) alkoholforbud.
- 4) forstanderens ord var lov.

Den orden blev for alvor rystet, da ungdomsoprøret satte ind i 1968.

De antiautoritære unge udså sig de frie højskoler til et *eksperimentarium* for både undervisning og livsform.

Det slog gnister rundt om på skolerne, men stort set viste højskolerne sig forbavsende omstillingsdygtige.

Som de frie og frivillige skoler de er, reagerer højskolerne seismografisk på samfundsmæssige forandringer. Det er de simpelthen nødt til hvis de vil overleve.

Der blev ansat unge lærere som var på linje med eleverne. Disse rekrutteredes nu ikke længere fra landbruget, men typisk fra *provinsbyernes mellemlag*.

- 1) fortidens nationale og religiøse programmer røg ud, og
- 2) undervisning og samværsformer forandredes radikalt.

Man skulle så tro, at også Grundtvig gled ud. Men nej.

Et par af ungdomsoprørets bannerførere, Eyvind Larsen og Ebbe Kløvedal Reich, tog *deres* Grundtvig op. De skrev og talte ham ind i ungdomsoprøret.

Nu var det den revolutionære Grundtvig, det gjaldt:

- 1) sprælske,
- 2) visionære,
- 3) erotisk opstemte og
- 4) antiautoritære tekster og digte af ham

kom i fokus, og der blev sat nye og fængende melodier til nogle af hans sange.

Det var disse ungdomsoprørere der kaldte bøndernes selvstændiggørelse 100 år tidligere for "den grundtvigske kulturrevolution". Inspirationen var såmænd Maos Kina. Og i bogen "*Grundtvig - og noget om Marx*" viste Eyvind Larsen, at Grundtvig havde noget Marx manglede, nemlig *vækkelselementet*. "Til kamp mod dødbideriet" lød det marx-grundtvigske kampråb fra oprørske unge der ville frelse verden.

Men enstonigt var råbet selvfølgelig ikke.

Jeg husker et møde i Studenterkredsen hvor Eyvind Larsen forsvarede sin bog. Pludselig var der en af tilhørerne der sprang op og buldrede ud af salen med et: "Jeg troede ikke Eyvind Larsen var kristen."

Bølgerne gik højt i de år.

Ungdomsoprøret bragte for en tid højskolerne i vinden, og konflikter på højskolerne i Ryslinge og Askov var forsidestof i aviserne.

Senere har der været mere stille om skolerne, men de tog deres tårn i ungdomsarbejdsløshedens år. De sociale forvaltninger sendte unge uden fremtidstro på højskole. Og skolerne prøvede at give dem mod på livet, selv om samfundet ikke havde brug for dem.

Jeg kom ind i højskolen i 1983. Det var som bekendt på Uldum Højskole i Jylland, og der var problembørn så det battede. For lærerne og de stærke elever var det et hesteslid at få fællesskabet til at fungere både i og udenfor undervisningstiden. Et af tidens på højskolerne var, om vi var *kulturinstitutioner* eller *socialinstitutioner*. Vi kaldte os det første, men var vist nærmest det sidste.

Men også det havde sine gode sider:

- 1) lange nætters samtaler i elevkøkkener,
- 2) dramaer om elever der skulle bortvises og
- 3) utraditionelle undervisningsprojekter bragte os tæt ind på livet af hinanden. - Hvad mener I f.eks. om mig som lærer i dragebygning?

Det var bevægende ved et højskoleopholds afslutning at tage afsked med store klepperter der trods al bøvlet med dem havde haft deres livs bedste tid på højskolen.

I 1987 havde vi besøg fra England. Det var en lærer fra Fircroft College, der på vegne af de engelske studieforberevende kostskoler var sendt ud for at studere de danske højskoler. - Sjovt nok, for i 1830 var det Grundtvig der hentede inspiration til sine højskoletanker ved at besøge Cambridge Universitet i England.

Vores gæst sammenlignede i sin *rapport* om besøget de to skoleformer:

- 1) på de engelske voksenkostskoler spiser og bor man sammen.
- 2) skolernes formål er at forberede de studerende til universiteterne, og de studerende har kun ansvar for sig selv og deres studier.
Om de passer deres timer, og hvornår de står op om morgenen er deres egen sag.
- 3) lærerne møder de kun i forbindelse med undervisningen og ved særlige festlige lejligheder.
- 4) kostforplejning og rengøring har de ikke noget med at gøre.

Modsat på de danske folkehøjskoler.

- 1) her er ingen eksamener, men tilgængæld mødepligt til timerne.
- 2) elever og personale har et fælles ansvar for skolelivet – også for dets praktiske sider,
- 3) og man omgås frit og forholder sig til hinanden som personer uanset status og rolle.

Højskolesangen oplevede han som et overraskende gammeldags ritual.

Da han spurgte eleverne, om de sang den slags sange hjemme eller i skolen, svarede de nej. ”*Hvorfor gør I det så her?*” spurgte han. Og hver gang fik han det samme svar: ”*Fordi vi er på højskole.*”

Han hæftede sig også ved andre træk ved de danske folkehøjskoler: F.eks. dette at skoleformen er mundtlig og ikke gør brug af skriftlige opgaver og lærebøger.

Og han opdagede den grundtvigske skelnen mellem ”frisind” og ”tolerance”. I England har voksenkostskolerne begrundet deres eksistensberettigelse med, at det befordrer tolerancen at bo sammen. Men på højskolerne i Danmark mødte han et ideal om at give diskussionen frit løb. Mens *tolerance* tenderer mod at give enhver ret i sin tro, er det udtryk for *frisind* at argumentere for sit standpunkt uden at undertrykke modpartens ret til at gøre det samme. Jf. Grundtvigs kendte ord: ”*Frihed for Loke såvel som for Tor, frihed for alt hvad der stammer fra ånd.*”

For en venstredrejet intellektuel der var vant til at modstille

1) ”*tradition*” med ”*fremskridt*” og

2) ”*autoritet*” med ”*frihed*”,

var det overraskende for ham at møde en skoleform der forenede disse tilsyneladende modsætninger i dagligdagen.

Han måtte til sin forundring konstatere, at på de danske højskoler bliver *traditionsbevidsthed* og *autoritet* forvaltet på en måde der har tilslutning blandt eleverne, og som frisætter deres energi i stedet for at undertrykke den.

V Højskolens udfordring i nutiden

Det var dengang i 80erne. Med nutidens svindende ungdomsårgange, mangelen på arbejdskraft og statens økonomiske stramninger får højskolerne stort set ingen henviste elever. Der kommer stort set kun dem der - mod alle opfordringer - selv kan og vil betale for deres højskoleophold. Det giver motiverede og krævende elever - tilgængæld er der for få af dem, og mange højskoler er i elevmæssig og økonomisk krise.

Det er tiden til at finde nye samfundsmæssige opgaver for skoleformen hvis ikke den skal miste sin elevtilslutning og visne hen. Ude på de enkelte højskoler eksperimenteres der med løsninger. Og både i højskolernes forening (DFF) og fra politisk hold arbejdes der med problemet. Men det er op ad bakke.

Også på Bornholms Højskole mærkede vi en vigende elevtilslutning, og også vi gjorde os vore tanker om fremtidens højskole. Det var øjensynligt blevet for snævert at fokusere på unge menneskers behov for en tænkepause og legetid før deres valg af livsbane - selv om guderne skal vide, at mange af dem ville have godt af en sådan

pause til at få lov til at blive voksne. Efter 10 eller 12 års boglig skolegang har de afgjort brug for nye indtryk og kreativ udfoldelse, og de savner erfaring med at leve i et større fællesskab end dem nutidens små familieenheder kan byde på.

Men tilbuddene til de unge er mange og konkurrencen om dem stor. Uddannelserne har desuden gennem de sidste 10 år skiftet fokus fra oplysning til marked. Og den grundtvigsk-folkelige model med demokrati og oplysning er i takt hermed blevet afløst af en markedsmodel for voksenuddannelse og erhvervsmæssig kvalificering.

De unges store problem er imidlertid det at skulle vælge. For de er kræsne, og de ved hvad det gælder.

Men fra *politikere, ungdomsrådgivere og sociale myndigheder* tilskyndes de med pisk og gulerod til at vælge fag og uddanne sig hurtigst muligt. - Ikke noget med at gøre svinkeærinder som rygsækturister eller højskoleelever. Resultatet er ofte at de vælger forkert og så bliver der et eller flere fjumreår og studiefrafald.

I forhold til 60'ernes opbrud er der kommet en stram økonomitænkning i samfundet som højskolerne må forholde sig til hvad enten de piber eller synger. – Og da vi var gode til at synge gjorde vi helst det.

På Bornholms højskole strammede vi år for år den lange vinterskole op ved i stigende grad at fokusere på kunstfagene.

Det satte den gamle skelnen mellem ”dannelse” og ”uddannelse” på spil. Men jeg mener, at skolens formål i dag bedst nås gennem *uddannelse* i de fag som eleverne har valgt af lyst, og som de ønsker at afprøve og måske fortsætte med også efter højskoleopholdet.

Dannelsen fremkommer ved perspektivering af fagene:

- 1) dels historisk-samfundsmæssigt
- 2) dels eksistentielt-æstetisk
- 3) og så er der selvfølgelig også *skolelivet iøvrigt* med dets andre fagtilbud og fællesskabets krav.

Som bornholmsk skole lagde vi også vægt på vores særlige natur med mulighed for klippeklatring og den slags friluftaktiviteter. Det var - og er - en god afveksling fra arbejdet i værksteder og skolestuer.

Men vi skulle definitivt bort fra det image den danske højskole fik i 70erne og 80erne af at være *opbevarings- og selvudfoldelsessteder* for de mange der ikke var arbejde eller uddannelsespladser til.

Når vi valgte at fokusere på kunstfagene skyldtes det, at kunstlivet er en af *Bornholms styrkepositioner*.

Hvor blev Grundtvig så af?

Jo, skolen vil også i fremtiden "*ose af højskole*", håber jeg.

Skolen har Grundtvig på væggen, og der ligger højskolesangbøger i fællesrummene. Men det var ikke fordi vi i dagligdagen har talt så meget om ham eller om højskole i det hele taget, - vi levede den.

Vi begyndte dagen på grundtvigsk højskolevis med

- 1) en morgensamling, og vi havde
- 2) emnekredse, foredrag og værksteder samt fælles aften- og weekendtilbud – alt sammen
- 3) i et undervisningsmiljø som var præget af hjemlighed og gensidig respekt.

Beliggenheden i bondelandet på Bornholm gør, at eleverne er langt hjemmefra og fra storbyens fristelser.

Så vi var nødt til sammen at finde ud af det der med *fælleslivet*, og det i alle ugens syv dage.

- Det var efter min mening rigtig højskole.

En af vores *svenske elever* sagde ved vinterskolens afsluttende ros- og ris møde, at han kunne mærke, han var på en gammel og traditionsstærk skole, og at det føltes godt.

En del af vores elever var udlændinge, særlig fra Østersøens lande, og det gav skolen en stimulerende international atmosfære samtidig med, at vi i mødet med de fremmede lærte os selv at kende. – Og vice versa: Under et besøg i Letland mødte jeg en tidligere højskoleelev. Jeg spurgte hende hvad der havde betydet mest for hende ved hendes højskoleophold? Hun svarede: "Jeg opdagede hvor lettisk jeg er".

En *russisk pige* skrev til mig, at opholdet på Bornholms Højskole havde lært hende, at hun var værd at elske som den hun var.

De to udsagn rummer for mig essensen af *Grundtvigs universalisme*: Den folkelige og den menneskelige.

VI

Den oprindelige 1) *patriarkalske*, 2) *folkeligt-nationale* og 3) *religiøse skoleforms* tid er forlængst forbi.

Ungdomsoprørets projektskole var et opbrud, der hurtigt udviklede sig ind i 70erne & 80ernes *socialpædagogiske højskoleform*.

Den lagde vi på Bornholms Højskole bag os i første halvdel i af 90erne og strammede op om fagene og fagligheden.

Det er værd at tænke over K.E. Løgstrups kloge ord fra 1961.

Det var dengang, da det store traditionsopbrud i højskolerne begyndte at tegne sig.

Han skrev:

”Man kunne tænke sig, at den danske folkehøjskole havde udspillet sin rolle med løsningen af dens aktuelle opgaver, men der har stadig vist sig brug for den.

Grunden hertil er imidlertid ikke bare, at den har vist sig forvandlingsdygtig og under ny mænds ny ledelse har kunnet tilpasse sig ny opgaver.

Jeg tror grunden fortrinsvis er en anden, nemlig at de mænd der skabte den danske folkehøjskole mobiliserede en forståelse af den menneskelige tilværelse, der rakte til mere end til løsningen af samtidens aktuelle opgaver.

De lod sig ikke begrænse af de begrænsede opgaver, nemlig at rejse den danske bonde og pilotere demokratiet.

For at magte de opgaver ville de ikke lade sig nøje med mindre end hvad de kaldte et universelt syn på menneskelivet.

Derfor kom de til at skabe en skole, den historisk-poetiske, der stadig har betydning. Men vel at mærke på nye fronter.”

– Jeg håber de ord også vil gælde i det vandskel højskolen står i nu.

For mig gælder det den højskolekultur jeg kender og føler mig forbundet med.

Hvad det gælder om nu som før er - med Christen Kolds ord - at *oplive og oplyse*. Højskolerne er og bliver begyndelsernes skole.

Et højskoleophold er et godt udgangspunkt for at få øjnene op for nye muligheder og for at finde en vej i livet.

Sang: 461 "Nu skal det åbenbares"